

2.2. Опіка та піклування

2.2.1. Історія та сучасна організація інституту опіки та піклування

Слід зазначити, що понятійний та категоріальний апарат, термінологія сучасного інституту опіки та піклування ґрунтується на ідеях, засадах та визначеннях, розроблених ще римською класичною юриспруденцією.

Опіку й піклування римські юристи розуміли як інститут (юридичний прийом, засіб), за допомогою якого здійснювалося “заповнення” дієздатності особи, що не була під чієюсь владою.

Чіткого розмежування між опікою й піклуванням у римському праві не проведено.

Якщо нині опіка й піклування відрізняються характером діяльності опікуна й піклувальника (перший діє від імені опікуваного, інший дає згоду на здійснення договору), підставою встановлення (опіка над цілковито недієздатними, піклування — над обмежено дієздатними), то в Римі опіка, наприклад, установлювалася над обмежено дієздатними (жінки), а піклування — над цілком недієздатними (душевнохворі).

У найдавніші часи опіка встановлювалася не в інтересах опікуваного, а для захисту його майна в інтересах спадкоємців. Однак поступово стали усе більше враховувати й інтереси самого опікуваного. Так, якщо раніше опікун міг розпоряджатися майном опікуваного вільно й міг бути притягнутий до відповідальності тільки у разі несумлінності або розтрати довіреного йому майна, то згодом преторська практика розробила спеціальні позови, спрямовані на відшкодування збитку, заподіяного опікуваному неналежним виконанням опікунських функцій.

Отже, у римському приватному праві цілком очевидно простежувалася тенденція розвитку даного інституту від способу обмеження прав опікуваного до всебічного захисту його інтересів, із чим пов'язані й зміни у визначенні кола потенційних опікунів і порядку їхнього призначення.

Оскільки спочатку опіка розглядалася як право, опікун міг відмовитися від нього, передати іншій особі. У той час це виглядало цілком логічно, оскільки йшлося про розпоряджання своїм правом. Але не менш логічним стало також обмеження в можливості позбавлення від опіки, коли її почали розглядати не як право, а як, хоча й почесний, але обов'язок. Від неї можна було відмовитися лише в особливих випадках, а виконання обов'язків опікуна було поставлено під контроль з боку держави.

Уже в останній період існування Римської держави опікун міг бути призначений в адміністративному порядку, якщо в того, хто мав потребу в опікуванні, не було родичів¹.

Інститут опіки та піклування відомий майже всім правовим системам сучасності. Звісно, зміст цього інституту дещо відрізняється в окремих країнах, однак усюди він сприймається як ефективний засіб заповнення недостатньої або цілковито відсутньої дієздатності фізичної особи й (або) засіб охорони майна, яке тимчасово залишилося без хазяїна.

Так, у праві країн континентальної Європи опіка призначається щодо неповнолітніх дітей, які втратили батьків, або якщо батьки позбавлені батьківських прав або дієздатності й не можуть представляти неповнолітнього в майнових і особистих немайнових відносинах (§ 1773 НЦУ²; ст. 368 ШЦК³). У Франції опікунами дитини із самого народження є за законом її батьки (ст. 389 ФЦК⁴).

У праві Англії й США опіка тісно пов'язана з охороною дитини, оскільки опікунами дитини, так само як і у Франції, є насамперед її батьки, під охорону яких вона потрапляє з моменту народження.

У разі смерті батьків або позбавлення їх дієздатності, чи батьківських прав опікунами неповнолітнього призначаються особи, адатні здійснювати ці функції (§ 1779 НЦУ; ст. 379 ШЦК) або зазначені батьками (§ 1776 НЦУ). Опікуном може бути призначена тільки дієздатна особа (§ 1780 НЦУ; ст. 379 ШЦК). У законодавстві також визначається коло осіб, які не можуть бути призначені опікунами. Ці обмеження не всюди однакові⁵.

Опікуни призначаються у Франції сімейною радою, у Німеччині і Швейцарії — опікунським судом, в Англії та США — судом.

В обов'язок опікуна входять турбота про розвиток особистості підопічного й представництво його в цивільних справах. Опікун зобов'язаний вести справи підопічного, як "турботливий хазяїн"; він відповідає за збитки, що виникають у підопічного внаслідок недбалого ведення справ.

Опікун контролює діяльність підопічного й дає згоду на здійснення угод. У праві Англії й США опікун здобуває статус довірчого власника.

Праву Франції, Німеччини і Швейцарії відомий інститут піклування. Щодо неповнолітніх піклувальники призначаються тоді, коли батьки або опікуни не можуть виконувати обов'язки по представництву через тимчасові перешкоди (ст. 417 ШЦК; § 1909 НЦУ). Піклування може встановлюватися щодо осіб, коли вони не можуть вести справи через фізичні вади

¹ Гулєв С.А. Римское гражданское право: Учебное пособие. — М.: Изд-во деловой и учебн. лит-ры, 2005. — С. 41—43.

² Німецьке цивільне уложення.

³ Швейцарський Цивільний кодекс.

⁴ Французький Цивільний кодекс.

⁵ Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Междунар. отношения, 1993. — С. 529.

(сліпота, глухота й ін.), а також щодо марнотратів, але найбільш часто піклування встановлюється для охорони інтересів обмежено дієздатних повнолітніх осіб. Відмінність піклування від опіки полягає в тому, що піклувальник особисто не укладає угод від імені опікуваного, а тільки дає згоду на їх здійснення самим підопічним, у той час як опікун такі угоди укладає сам від імені опікуваного. Піклувальник також не має права управляти майном підопічного¹.

2.2.2. Поняття опіки та піклування

ЦК не дає поняття інституту опіки та піклування, хоча і містить окрему Главу 6, яка встановлює загальні правила опіки та піклування. Згідно п.1.1. Правил опіки та піклування², опіка (піклування) є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів.

З прийняттям нових ЦК та СК відносини опіки та піклування виключені з сімейного законодавства. Тепер вони регулюються ЦК, оскільки функції опікуна (піклувальника) пов'язані із здійсненням цивільних прав підопічними. Крім ЦК, відносини опіки (піклування) регулюються вказаними Правилами опіки та піклування; Сімейним кодексом — стосовно опіки та піклування над дітьми; Питаннями діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини³; Законом України "Про міжнародне приватне право"⁴, який застосовується в тому числі і до таких питань, що виникають у сфері відносин опіки (піклування) з іноземним елементом; Консульським статутом України⁵ — відносно осіб-громадян України, які потребують опіки (піклування) в час, коли перебувають за межами України; та іншими нормативними актами.

Опіка встановлюється над малолітніми, а також над особами, визнаними недієздатними за рішенням суду. Згідно зі ст. 39 ЦК фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

¹ Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Междунар. отношения, 1993. — С. 530.

² Правила опіки та піклування, затверджені наказами Держ. комітету України у справах сім'ї та молоді, Мінюсти України, Мінохорони здоров'я України, Мінпраці та соціальної політики України 26.05.99 № 34/166/131/88 (Далі — Правила).

³ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджені постановою Кабінету України № 866 від 24.09.2005.

⁴ Закон України "Про міжнародне приватне право" // ВВР. — 2003. — № 33. — Ст. 422.

⁵ Указ Президента України "Про Консульський статут України", № 127/94 від 2.04.1994.

Піклування встановлюється над неповнолітніми у віці від 14 до 18 років і особами, обмеженими в дієздатності за рішенням суду внаслідок того, що вони страждають на психічний розлад, який істотно впливає на їхню здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Також суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище (ст. 36 ЦК).

Теоретично можливе й законодавчо припустиме встановлення опіки над дітьми у віці від 14 до 18 років, якщо вони визнані в судовому порядку недієздатними через психічне захворювання, що не дозволяє їм усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними адекватно своєму віку.

Закон закріплює за неповнолітніми у віці від 14 до 18 років неповну цивільну дієздатність, дозволяючи їм укладати різні цивільно-правові угоди (ст. 32 ЦК), визнаючи їх деліктоздатними (ст. 1179 ЦК), надаючи їм права в галузі трудових, сімейних та інших відносин. Саме тому продовження опіки над дітьми, що досягли 14 років, але нездатними через свій психічний стан самостійно реалізувати надані законом права, виконувати покладені законом обов'язки, які отримують за договором, і відповідати за свої дії й вчинки, також покликане забезпечити інтереси таких дітей.

Сказане дозволяє стверджувати, що в основі розрізнення опіки й піклування над особами лежить не тільки вік підопічного, а й обсяг його дієздатності, що в сукупності впливає на обсяг прав і обов'язків опікунів і піклувальників.

Вік підопічного, а в деяких випадках і його психічний стан є правостворюючими умовами поряд з іншими підставами для встановлення опіки й піклування.

Згідно зі ст. 55 ЦК основними завданнями опіки і піклування є забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

Аналізуючи Главу 6 ЦК, можна визначити, крім основних, і спеціальні цілі інституту опіки та піклування — це опіка над фізичною особою (до 18 років та повнолітньою особою) та опіка над майном.

Згідно з п. 1.2. Правил опіки та піклування опіка (піклування) відносно осіб до 18 років встановлюється для забезпечення виховання неповнолітніх дітей, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей.

Відносно повнолітніх осіб опіка (піклування) встановлюється для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих осіб.

Аналізуючи ст. ст. 44, 74 ЦК, можна визначити також ціль опіки над майном — це здійснення управління майном в інтересах підопічного та особи, визнаної безвісти відсутньою.

2.2.3. Органи опіки та піклування

Згідно зі ст. 56 ЦК, органи, на які покладено здійснення опіки та піклування, їх права та обов'язки щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб, які потребують опіки та піклування, встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами. Ця норма ЦК є відсылною. Насамперед ми маємо керуватися Правилами опіки та піклування. Пункти 1.3, 1.4 вказаних Правил зазначають, що органами, які приймають рішення щодо опіки і піклування, є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі комітети міських, районних у містах, сільських, селищних рад.

Безпосереднє ведення справ щодо опіки і піклування покладається у межах їх компетенції на відповідні відділи й управління місцевої державної адміністрації районів, районів міст Києва і Севастополю, виконавчих комітетів міських чи районних у містах рад.

У селищах і селах справами опіки і піклування безпосередньо відають виконавчі комітети сільських і селищних рад.

Органи освіти здійснюють діяльність з питань виявлення, обліку та передачі дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до дитячих будинків, шкіл-інтернатів різаних профілів, на усиновлення, під опіку (піклування) та з інших питань, що належать до їх компетенції.

Органи в справах сім'ї та молоді, служби в справах неповнолітніх здійснюють діяльність з питань виявлення, обліку та тимчасового влаштування безпритульних дітей, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що утримуються в державних дитячих закладах, на виховання в сім'ї (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу) та з інших питань, що належать до їх компетенції.

Органи соціального захисту населення здійснюють діяльність щодо забезпечення догляду, надання соціально-побутового та медичного обслуговування громадянам похилого віку, інвалідам і дітям з вадами фізичного та розумового розвитку, які цього потребують.

Органи охорони здоров'я здійснюють діяльність (діагностичну, лікувальну, експертну) щодо осіб, визнаних судом недієздатними внаслідок психічних захворювань або визнаних судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями чи наркотичними речовинами, а також щодо утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком до трьох років у будинках дитини.

Згідно з п. 3 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини¹, органами опіки та піклування є районні, районні у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад, які відповідно до законодавства провадять діяльність з надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових та житлових прав дітей.

Безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на служби у справах дітей.

Згідно зі ст. 32 Консульського статуту України для вживання заходів для встановлення опіки (піклування) над неповнолітніми, недієздатними або обмеженими в дієздатності громадянами України, які перебувають у консульському окрузі і залишилися без опіки (піклування), функції органу опіки та піклування виконує консул.

Вищевказані органи опіки та піклування здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства.

Для допомоги в роботі при органах опіки та піклування створюються опікунські ради, що мають дорадчі функції і до складу яких входять депутати, представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування і громадськості.

Згідно з п. 1.7. Правил опіки та піклування, органи опіки та піклування відповідно до покладених на них завдань та розподілу повноважень між структурними підрозділами відповідних управлінь і відділів місцевої державної адміністрації:

- вирішують питання про встановлення і припинення опіки та піклування;
- ведуть облік щодо осіб, які потребують опіки (піклування);
- здійснюють нагляд за діяльністю опікунів і піклувальників;
- забезпечують тимчасове влаштування неповнолітніх та непрацездатних осіб, які потребують опіки (піклування);
- розглядають звернення дітей щодо неналежного виконання батьками (одним із них) обов'язків з виховання або щодо зловживання батьків своїми правами;
- вирішують згідно з чинним законодавством питання щодо грошових виплат дітям, які перебувають під опікою (піклуванням);

¹ Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 (Далі — Порядок).

- розглядають спори, пов'язані з вихованням неповнолітніх дітей;
- розглядають скарги на дії опікунів (піклувальників);
- вирішують питання щодо забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які закінчили навчально-виховні заклади і не мають житла;
- вживають заходів щодо захисту особистих і майнових прав неповнолітніх дітей і осіб, які перебувають під опікою (піклуванням);
- беруть участь у розгляді судами спорів, пов'язаних із захистом прав неповнолітніх дітей та осіб, які перебувають під опікою (піклуванням);
- устанавлюють опіку над майном у передбачених законом випадках;
- оформляють належні документи щодо особи підопічного та щодо майна, над яким устанавлюється опіка;
- охороняють та зберігають житло і майно підопічних і визнаних безвісти відсутніми;
- проводять іншу діяльність щодо забезпечення прав та інтересів неповнолітніх дітей та повнолітніх осіб, які потребують опіки і піклування.

Керівництво органами опіки та піклування і контроль за їх діяльністю здійснюють обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації та виконавчі комітети вищестоящих рад (п. 1.9. Правил опіки та піклування).

2.2.4. Підстави встановлення опіки та піклування

Опіка встановлюється над малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними (ст. 58 ЦК).

Піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена (ст. 59 ЦК).

Основними підставами для встановлення опіки та піклування над дітьми закон передбачає факт смерті батьків (єдиного батька) чи позбавлення таких дітей батьківського піклування (ст. 243 СК). Статус дитини-сироти надається дітям, у яких померли або загинули батьки, що підтверджується свідоцтвом про смерть кожного з них (п. 23 Порядку).

Згідно з п. 24 Порядку, статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям:

- 1) батьки яких позбавлені батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;
- 2) які відібрані у батьків без позбавлення батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;

3) батьки яких визнані безвісти відсутніми, що підтверджується рішенням суду;

4) батьки яких оголошені судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим органами реєстрації актів цивільного стану;

5) батьки яких визнані недієздатними, що підтверджується рішенням суду;

6) батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду;

7) батьки яких перебувають під вартою на час слідства, що підтверджується постановою суду;

8) батьки яких знаходяться у розшуку органами внутрішніх справ, пов'язаному з ухилянням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, що підтверджується ухвалою суду або довідкою органів внутрішніх справ про розшук батьків та відсутність відомостей про їх місцезнаходження;

9) у зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком медико-соціальної експертної комісії про наявність у батька, матері хвороби, що перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків, виданим у порядку, встановленому МОЗ;

10) підкинутим, батьки яких невідомі, покинутим в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі, про що складено акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС.

Якщо у випадках, зазначених у п.п. 23 і 24 Порядку, дитину виховувала одинока мати, до документів додається довідка, видана органом реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини, про те, що відомості про батька внесені за вказівкою матері відповідно до ст. 135 СК.

Необхідність установлення опіки у разі тимчасової відсутності батьків може її не виникати, якщо дитина передається тимчасово на виховання родичам або іншим особам. Тривала ж відсутність батьків у деяких випадках може розглядатися як ухилення батьків від виховання дитини.

Таким чином, відсутності батьківського піклування як єдиного юридичного факту для встановлення опіки або піклування ще недостатньо, тому що дитина може перебувати на піклуванні інших осіб. Опіка або піклування встановлюється, якщо дитина має потребу в захисті своїх інтересів, у влаштуванні в родину або дитячу установу. Така потреба поряд з відсутністю батьків або осіб, що їх замінюють (усиновителів, прийомних батьків), є обов'язковою підставою для встановлення опіки (піклування). Якщо ж дитина перебуває в родині фактичних вихователів, нема необхідності в передачі її в родину опікуна або піклувальника.

Опіка та піклування над особами до 18 років може встановлюватися органом опіки та піклування або судом (ч.ч. 3, 4 ст. 60, ст. 61 ЦК).

У випадках, передбачених законом, опіка та піклування може встановлюватися й над повнолітніми особами. Такими підставами є визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною. Опіка та піклування над повнолітніми особами встановлюється тільки в судовому порядку (ч.ч. 1, 2 ст. 60 ЦК).

Підставою для встановлення опіки над повнолітніми особами є встановлення судом факту знедієздатності особи, яка внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 39 ЦК).

Піклування встановлюється за рішенням суду над повнолітніми особами, визнаними обмежено дієздатними, якщо вони страждають на психічний розлад, який істотно впливає на їхню здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Також суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище (ст. 36 ЦК).

Згідно з правилами процесуального законодавства (ст.ст. 236 — 241 ЦПК) за заявою певних осіб (членів сім'ї, органу опіки та піклування, наркологічного або психіатричного закладу тощо) суд розглядає справу про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною. Якщо підставою виступає розлад здоров'я особи, то суд призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу. Якщо мають місце вказані в законі зловживання (наприклад, спиртними напоями тощо), то суд досліджує обставини, що підтверджують дії, внаслідок яких фізична особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, поставила себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Суд, ухвалюючи рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (у тому числі обмеження або позбавлення права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами) чи визнання фізичної особи недієздатною, встановлює над нею відповідно піклування або опіку і за поданням органу опіки та піклування призначає їй піклувальника чи опікуна.

2.2.5. Правила встановлення опіки та піклування

Встановлення опіки (піклування) відбувається шляхом призначення опікуна або піклувальника. Стаття 62 ЦК передбачає, що опіка або піклування встановлюються за місцем проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника. Опікун або піклувальник призначається органом опіки й піклування за місцем проживання особи, яка потребує опіки або піклування, однак при наявності обставин, що заслуговують уваги, опікун або піклувальник може бути призначений органом опіки й піклування за місцем проживання опікуна (піклувальника).

Рішення про встановлення опіки (піклування) має бути прийняте не пізніше як у місячний термін з моменту, коли відповідному органу опіки та піклування стане відомо про потребу встановлення опіки чи піклування (п. 2.4. Правил).

Якщо особі, яка потребує опіки або піклування, протягом місяця не призначені опікун або піклувальник, виконання обов'язків опікуна або піклувальника тимчасово покладається на орган опіки й піклування. Призначення опікуна або піклувальника може бути оскаржене в суді зацікавленими особами (ч. 2 ст. 79 ЦК).

Згідно зі ст. 57 ЦК та п. 2.5. Правил, установи та особи, яким стане відомо про особу, котра потребує опіки або піклування, повинні негайно повідомити про це органи опіки та піклування за фактичним місцезнаходженням цих осіб, що підлягають опікуванню (піклуванню).

Згідно з Правилами про опіку та піклування (п. 2.5), особами, на яких покладено обов'язок повідомляти про фізичних осіб, котрі потребують опіки або піклування, є: близькі родичі та інші особи; житлово-експлуатаційні контори, будинкоуправління, власники чи орендарі житлових будинків; органи освіти та керівники навчально-виховних закладів; органи в справах сім'ї та молоді; служби в справах неповнолітніх; органи внутрішніх справ; органи соціального захисту населення; органи РАЦСу; нотаріальні контори; судові органи; лікувально-профілактичні установи психіатричного профілю; інші організації й установи.

На кожну особу, яка потребує опіки чи піклування, органи опіки та піклування складають реєстраційну картку, а також за актом здійснюють опис майна, що їй належить. У разі відсутності в цих осіб свідоцтва про народження, а також інших особистих документів органи опіки і піклування забезпечують їх одержання у відповідних установах.

Якщо неповнолітні залишилися без піклування батьків, то органи опіки й піклування влаштовують їх:

— у віці до трьох років, а дітей-інвалідів та дітей з вадами у фізичному та розумовому розвитку у віці до чотирьох років — у будинки дитини органів охорони здоров'я;

— у віці від трьох до вісімнадцяти років — у дитячі будинки або школи-інтернати органів освіти;

— дітей-інвалідів з вадами фізичного та розумового розвитку (глибоко розумово відсталіх) у віці від чотирьох до вісімнадцяти років — у відповідні дитячі будинки-інтернати органів соціального захисту населення, а з вісімнадцяти — у будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, психоневрологічні інтернати (п. 2.8 Правил).

Неповнолітніх, які досягли шістнадцяти років і залишилися без піклування батьків, органи опіки та піклування зобов'язані влаштувати на роботу або забезпечити навчання їх у школах, школах-інтернатах, професійно-технічних чи вищих навчальних закладах. Влаштування цих осіб на роботу або навчання не позбавляє органи опіки та піклування від подальшого опікування ними (п. 2.9 Правил).

Загалом функції опіки та піклування покладаються на органи опіки та піклування, однак безпосередньо вони виконуються певними особами — опікунами чи піклувальниками. Згідно з ч. 5 ст. 63 ЦК фізичній особі може бути призначено одного або кількох опікунів чи піклувальників.

Цивільне законодавство висуває певні вимоги, при дотриманні яких певна особа може бути призначена опікуном чи піклувальником. Згідно зі ст. 63 ЦК опікуна або піклувальника призначає орган опіки та піклування, крім випадків, коли питання про встановлення опіки та піклування вирішує суд (ст. 60 ЦК).

При призначенні опікуна для малолітньої особи та при призначенні піклувальника для неповнолітньої особи враховується бажання підопічного (ч. 5 ст. 63 ЦК).

У разі призначення опікуна, піклувальника враховується бажання дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування. Бесіда з дитиною проводиться працівником служби у справах дітей з урахуванням її віку, обставин, за яких вона втратила батьківське піклування, не принижуючи гідності дитини та осіб, які виявили бажання взяти її під опіку, піклування (п. 43 Порядку).

Опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю лише за її письмовою заявою.

Як правило, з урахуванням інтересів підопічного, опікун або піклувальник призначаються переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з ним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника (ч. 4 ст. 63 ЦК).

Також цивільне законодавство передбачає і випадки, коли фізична особа не може бути опікуном або піклувальником. Згідно зі ст. 64 ЦК опікуном або піклувальником не може бути фізична особа:

- 1) яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- 2) поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування. Наприклад, психічно хворі особи, навіть якщо вони не визнані судом недієздатними, а також хронічні алкоголіки або наркомани не допускаються до виконання опікунських обов'язків (ч. 3 ст. 244 СК).

Пункт 38 Порядку містить більш повний перелік осіб, які не можуть брати в свою сім'ю дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування, а тому числі і які не можуть бути опікунами чи піклувальниками:

- визнані в установленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними;
- позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- були звільнені від повноважень опікуна, піклувальника, прийомних батьків, батьків-вихователів через невиконання покладених на них обов'язків;
- були усиновлювачами, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з їх вини;
- поведінка та інтереси яких суперечать інтересам дитини, яка може бути влаштована в сім'ю на виховання;
- мали судимість за злочини проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, статевої свободи та статевої недоторканності особи, проти громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів чи мають не погашену в установленому порядку судимість;
- за станом здоров'я не можуть виконувати обов'язки щодо виховання дітей (інваліди I групи; інваліди II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують стороннього догляду; особи, які мають глибокі органічні ураження нервової системи, алкогольну та наркотичну залежність; хворі на СНІД, відкриту форму туберкульозу, психічні розлади; в яких офіційно зареєстровані асоціальні провали, нахили до насильства);
- проживають на спільній житловій площі з членами сім'ї, які мають розлади здоров'я або поведінку чи спосіб життя, що може негативно вплинути на здоров'я дитини, її фізичний, психічний, моральний стан або інтелектуальний розвиток;
- не мають постійного місця проживання.

Законом установлені не тільки прямі заборони відносно осіб, які можуть бути опікунами й піклувальниками, але й обмеження, які оцінюються органами опіки й піклування чи судом щодо кожного конкретного випадку.

ку. Зокрема, при призначенні (виборі) опікуна й піклувальника враховуються їхній вік і стан здоров'я (фізичне й психічне), що впливають на виконання опікунських обов'язків (за винятком родичів дитини) з тим, щоб на час досягнення опікуном, піклувальником пенсійного віку дитина досягла повноліття; загальна кількість дітей, які перебувають під опікою, піклуванням у сім'ї, враховуючи власних дітей опікуна чи піклувальника.

При призначенні опікуна (піклувальника) мають враховуватися також його моральні й інші особисті якості, здатність до виконання обов'язків опікуна або піклувальника (ч. 2 ст. 244 СК).

Виконання обов'язків опікуна пов'язане головним чином з вихованням дитини, чия психіка сприйнятлива прикладу дорослих, їхньому поведінню в родині й у суспільстві. Тому не призначаються опікунами (піклувальниками), наприклад, особи, позбавлені батьківських прав; які були усиновителями і усиновлення скасоване з їхньої вини тощо. Наявність судимості в майбутнього опікуна й піклувальника також може бути на перешкоді до призначення його опікуном (піклувальником).

Функції опікуна або піклувальника може виконувати сам орган опіки і піклування — до призначення опікуна чи піклувальника (ст. 65 ЦК), а також навчальний заклад, заклад охорони здоров'я або заклад соціального захисту населення щодо особи, якій не встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна чи піклувальника (ст. 66 ЦК).

2.2.6. Права та обов'язки опікуна та піклувальника

За загальним правилом фізична особа здійснює особисті немайнові права самостійно. В інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники (ст. 272 ЦК, ч. 5 ст. 281, ч. 2 ст. 285, ч. 1 ст. 287, ст. 313 ЦК та ін.).

Будучи законними представниками підопічного (ст. 242 ЦК), опікуни й піклувальники також вправі розпоряджатися доходами підопічного самостійно, якщо ці витрати спрямовані на утримання самого підопічного. У всіх інших випадках опікуни й піклувальники зобов'язані одержувати попередній дозвіл органів опіки й піклування на здійснення угод, що стосуються майнових інтересів підопічного. Особливо це стосується угод, що своїм наслідком мають зменшення майна підопічного, наприклад: відчуження майна, передача його в найм, у заставу, безплатне користування й т. ін.

Загальні права та обов'язки опікуна та піклувальника містить п. 46 Порядку, а саме, опікун, піклувальник має право:

- самотійно визначати способи виховання з урахуванням думки дитини і рекомендацій органу опіки та піклування;
- вимагати повернення дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду;
- давати згоду на усиновлення підопічного;
- самотійно здійснювати витрати, необхідні для задоволення потреб підопічного, за рахунок призначеної державної допомоги, пенсії, аліментів, доходів від майна підопічного;
- представляти інтереси підопічного в установах, організаціях і закладах.

Загальні обов'язки опікуна передбачені п. 47 Порядку:

- виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, психічний стан, фізичний і духовний розвиток, готувати до самотійного життя, забезпечувати її догляд і лікування;
- створити належні побутові умови та умови для здобуття дитиною загальної середньої освіти;
- вживати заходів до захисту цивільних прав та інтересів підопічного.

ЦК містить більш повний перелік прав і обов'язків опікуна та піклувальника. Так, згідно зі ст. 67 ЦК опікун:

- зобов'язаний дбати про підопічного, про створення йому необхідних побутових умов, забезпечення його доглядом та лікуванням. Опікун малолітньої особи зобов'язаний дбати про її виховання, навчання та розвиток;
- має право вимагати повернення підопічного від осіб, які тримають його без законної підстави;
- вчиняє правочини від імені та в інтересах підопічного;
- зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного.

Опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування:

- 1) відмовитися від майнових прав підопічного;
- 2) видавати письмові зобов'язання від імені підопічного;
- 3) укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири;
- 4) укладати договори щодо іншого цінного майна.

Поняття цінного майна або критеріїв, за яким майно слід вважати цінним, в ЦК не визначено. Думається, що потрібно виходити з об'єктивного критерію — вартості майна. Але з практичної точки зору, враховуючи те, що нотаріус повинен запобігати виникненню судових спорів, дозвіл органу опіки і піклування доцільно вимагати в усіх випадках відчуження майна підопічного.

Відповідно до ст. 68 ЦК опікун, його дружина, чоловік та близькі родичі (батьки, діти, брати, сестри) не можуть укладати з підопічним договорів,

крім передавання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування за договором позички. Опікун не може здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.

Згідно з п. 4.3 Правил опікуни (піклувальники) над неповнолітніми зобов'язані виховувати підопічних у дусі загальноприйнятих моральних норм, піклуватися про їх здоров'я, духовний і фізичний розвиток, навчання, готувати їх до праці та самостійного життя, захищати їх права та інтереси.

Опікун (піклувальник) повинен раз на рік здійснювати повне медичне обстеження підопічних.

Опікун над психічно хворим, який є небезпечним для себе або для оточуючих, повинен сповістити про це районний (міський) відділ внутрішніх справ і вжити заходів щодо направлення підопічного в психіатричну лікарню для лікування.

Як правило, опікун (піклувальник) повинен проживати разом з підопічним і може бути прописаний на житловій площі останнього на період виконання своїх обов'язків.

Згідно з п. 4.9. Правил, суми, які належать підопічним у вигляді пенсій, допомоги чи аліментів, інших поточних надходжень або прибутків від належного їм майна, переходять у розпорядження опікуна і витрачаються на утримання підопічних.

Права та обов'язки піклувальника передбачені ст. 69 ЦК, згідно з якою:

- піклувальник над неповнолітньою особою зобов'язаний дбати про створення для неї необхідних побутових умов, про її виховання, навчання та розвиток;
- піклувальник над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, зобов'язаний дбати про її лікування, створення необхідних побутових умов;
- піклувальник дає згоду на вчинення підопічним правочинів відповідно до ст. ст. 32 і 37 ЦК;
- піклувальник зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного.

Згідно зі ст. 71 ЦК, піклувальник має право дати згоду на вчинення наступних правочинів лише з дозволу органу опіки та піклування:

- 1) на відмову від майнових прав підопічного;
- 2) видавати письмові зобов'язання від імені підопічного;
- 3) укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири;
- 4) укладати договори щодо іншого цінного майна.

Піклувальник не може давати згоду на укладення договорів між підопічним та своєю дружиною (своїм чоловіком) або своїми близькими родичами, крім передання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування на підставі договору позички.

Згідно з п. 4.10. Правил, піклувальник має право одержувати суми у вигляді пенсій, допомоги чи аліментів, інших поточних надходжень або прибутків від належного підопічним майна і витрачати їх на утримання осіб, що перебувають під піклуванням, якщо цього вимагають інтереси зазначених осіб.

Зарплатою, стипендією, винагородою, одержаними у результаті здійснення своїх авторських та винахідницьких прав, неповнолітні розпоряджаються самостійно.

Стаття 79 ЦК передбачає можливість оскарження тільки дій опікуна, а саме, вони можуть бути оскаржені заінтересованою особою, в тому числі родичами підопічного, до органу опіки та піклування або до суду.

2.2.7. Припинення опіки й піклування

Опіка й піклування над особою до 18 років може припинятися незалежно від волі й поведінки опікунів або піклувальників. Це пов'язано з терміновим характером опіки й піклування над дітьми. Так, опіка припиняється автоматично при досягненні малолітнім 14-літнього віку й трансформується в піклування без додаткового рішення про це, за винятком випадків, коли за судовим рішенням необхідно зберегти опіку через обставини, що свідчать про негативні матеріальні, психічні чи інші наслідки для неповнолітнього здійснення ним цього права, або обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ч. ч. 2, 3 ст. 238 ЦПК).

Згідно з п. 50 Порядку, опіка, піклування припиняються у разі:

1. Передачі дитини батькам (усиновлювачам).

Передусім це стосується випадків, коли дитина втрачає статус сироти чи статус дитини, позбавленої батьківського піклування. Згідно з п. 26 Порядку, статус дитини-сироти втрачається у разі:

1) усиновлення дитини, що підтверджується рішенням суду;

2) визнання батьківства, що підтверджується рішенням суду та свідоцтвом про народження дитини;

3) встановлення факту батьківства, що підтверджується рішенням суду та свідоцтвом про народження дитини;

4) визнання батьком дитини чоловіка, котрий не перебував у шлюбі з матір'ю, яка померла, відповідно до ст. 127 СК, що підтверджується сві-

доцтвом про народження дитини, виданим на підставі заяви батька та свідоцтва про смерть матері.

Згідно з п. 27 Порядку, втрачається статус дитини, позбавленої батьківського піклування, у разі поновлення піклування обох або одного з батьків на підставі:

- 1) скасування рішення суду про позбавлення батьківських прав;
- 2) поновлення матері, батька дитини у батьківських правах;
- 3) скасування рішення суду про відібрання дитини у батьків без позбавлення батьківських прав;
- 4) рішення суду про повернення батькам дитини, яка в судовому порядку була відібрана у них;
- 5) скасування рішення суду про визнання матері, батька дитини недієздатними;
- 6) рішення суду про визнання матері, батька дитини дієздатними;
- 7) скасування рішення суду про оголошення матері, батька дитини померлими;
- 8) скасування рішення суду про оголошення матері, батька дитини безвісти відсутніми;
- 9) усиновлення дитини, що підтверджується рішенням суду;
- 10) визнання батьківства, що підтверджується рішенням суду та свідоцтвом про народження;
- 11) встановлення факту батьківства, що підтверджується рішенням суду та свідоцтвом про народження дитини;
- 12) визнання батьком дитини чоловіка, котрий не перебував і не перебуває у шлюбі з матір'ю, яка оголошена померлою, визнана недієздатною, безвісти відсутньою, позбавлена батьківських прав, відповідно до ст. 127 СК, що підтверджується свідоцтвом про народження дитини, виданим на підставі заяви батька та свідоцтва про смерть матері;
- 13) документів, що підтверджують особу дитини, відомостей про батьків та висновку органу опіки та піклування про можливість передачі батькам (або одному з них) дитини;

14) докази про повернення матері, батька з місць позбавлення волі або звільнення з під варті, заяви матері, батька, поданої районній, районній у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчому органу міської, районної у місті ради, про повернення їм дитини та висновку цього органу про можливість передачі дитини для подальшого виховання матері, батькові.

Служба у справах дітей за місцем походження дитини, позбавленої батьківського піклування, на підставі заяви матері, батька, які повернулися з місць позбавлення волі, про повернення їм дитини обстежує їх житлово-побутові умови, перевіряє наявність або відсутність заробітку чи іншого доходу, про що складає відповідний акт та готує висновок районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу

міської, районної у місті ради про можливість передачі дитини для подальшого виховання матері чи батькові.

Якщо за результатами розгляду питання про можливість передачі дитини матері, батькові, які повернулися з місць позбавлення волі, районна, районна у м. Києві та Севастополі держадміністрація, виконавчий орган міської, районної у місті ради зробить висновок про неможливість передачі дитини для подальшого виховання матері, батькові, служба у справах дітей за місцем походження дитини, позбавленої батьківського піклування, протягом двох місяців збирає документи, необхідні для порушення питання про позбавлення батьків їх батьківських прав. Такі документи можуть бути підготовлені також у разі, коли після повернення з місць позбавлення волі або звільнення з-під варти батьки не звернулися із заявою про повернення дитини.

Якщо опіка була встановлена у зв'язку з тимчасовою відсутністю батьків, то вона може бути припинена по їхньому поверненні, але це не відбувається автоматично. Органи опіки й піклування вправі зберегти обрану ними раніше форму влаштування дитини, незважаючи на повернення батьків, якщо того вимагають інтереси дитини. У цьому випадку батьки вправі порушити питання про відібрання дитини, і тоді органам опіки й піклування треба буде в суді доводити обґрунтованість свого рішення.

2. Набуття дитиною повної дієздатності. Піклування припиняється без особливого рішення по досягненні неповнолітнім підопічним 18 років.

3. До досягнення повноліття — при реєстрації шлюбу.

4. У результаті набуття повної цивільної дієздатності за рішенням суду.

Опіка й піклування припиняються й у разі смерті підопічного або оголошення його померлим. Смерть опікуна, піклувальника приводить не до припинення опіки, піклування, а до заміни опікуна (піклувальника) іншими особами, призначуваними рішенням органу опіки та піклування.

Також стан здоров'я дитини може стати причиною зміни правовідносин з опікування й піклування. Якщо дитина має потребу в стаціонарному лікуванні, її направляють у лікувальну установу. Також у разі влаштування підопічного до навчального закладу або закладу соціального захисту опікун (піклувальник) також звільняється від обов'язків. Під час перебування дитини у відповідній установі опікувські обов'язки виконує його адміністрація.

При наявності поважних причин (хвороба, зміна майнового стану, відсутність взаєморозуміння з підопічним і т.п.) опікун (піклувальник) може бути звільнений від виконання ним своїх обов'язків на його прохання (ч. 1 ст. 75 ЦК, п. 5.1. Правил).

При припиненні опіки (піклування) над повнолітньою особою, чия дієздатність була обмежена за рішенням суду, або особа була визнана недіє-

здатною, законодавець передбачає такий же самий порядок поновлення в дієздатності — через суд. Згідно з процесуальним законодавством, а саме ч. ч. 3, 4 ст. 241 ЦПК, скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, здійснюється за рішенням суду за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування.

Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, органу опіки та піклування.

Причиною припинення опіки, піклування може бути винне поведіння опікуна (піклувальника). У разі ненаалежного виконання опікуном або піклувальником своїх обов'язків, у тому числі при використанні ним опіки або піклування в корисливих цілях або при залишенні підопічного без нагляду й необхідної допомоги, орган опіки й піклування може відсторонити опікуна або піклувальника від виконання цих обов'язків і вжити необхідних заходів для залучення винного до відповідальності (ч. 3 ст. 75 ЦК, п.п. 4.16, 5.2, 5.3. Правил).

При припиненні опіки й піклування опікун (піклувальник) представляє звіт про свою діяльність по вихованню підопічного й управління його майном (п. 4.11 Правил).

2.2.8. Опіка над майном

Управління майном, що належить особам, над якими встановлено опіку чи піклування або які влаштовані в будинки дитини, дитячі будинки, відповідні навчальні заклади, дитячі будинки-інтернати та будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, здійснюється опікунами та піклувальниками (п. 2.10. Правил).

Згідно зі ст. 72 ЦК, опікун зобов'язаний дбати про збереження та використання майна підопічного в його інтересах. Якщо малолітня особа може самостійно визначити свої потреби та інтереси, опікун, здійснюючи управління її майном, повинен враховувати її бажання.

Опікун самостійно здійснює витрати, необхідні для задоволення потреб підопічного, за рахунок пенсії, аліментів, відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, допомоги на підопічну дитину та інших соціальних виплат, призначених на підопічну дитину відповідно до законів України, доходів від майна підопічного тощо.

Якщо у особи, над якою встановлено опіку чи піклування, є майно, що знаходиться в іншій місцевості, опіка над цим майном встановлюється органом опіки та піклування за місцезнаходженням майна (ст. 74 ЦК).

Якщо підопічний є власником нерухомого майна або майна, яке потребує постійного управління, опікун може з дозволу органу опіки та піклування управляти цим майном або передати його за договором в управління іншій особі (ст. 1032 ЦК). Призначення управителя може бути зумовлене не тільки особливими властивостями майна підопічного, але й, зокрема, знаходженням майна підопічного в іншій місцевості, що перешкоджає призначеному опікунові або піклувальникові управляти цим майном. Зі складу майна підопічного, котре перебуває в опікуна або піклувальника, виключається майно, передане в управління. Управитель здійснює свої функції на підставі договору про управління майном, укладеного з органом опіки та піклування, чи опікуном (піклувальником), неповнолітньою особою чи особою, дієздатність якої обмежена за згодою з піклувальником, який повинен передбачати джерело й розмір винагороди управителю, його відповідальність і права відносно майна.

Опіка над майном встановлюється також в інших випадках, встановлених законом. Так, ЦК регламентував порядок встановлення опіки над майном безвісти відсутньої особи. На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісти відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку.

За заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісти відсутньою.

Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісти відсутньою, або фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах.

За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісти відсутньою, або фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати.

2.2.9. Інститут помічника

Піклування може встановлюватися не тільки над обмежено дієздатними особами, чи визнаними недієздатними, але й над дієздатними особами, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати й захищати свої права й виконувати обов'язки, наприклад, над інвалідами за зором. Так, відповідно до ст. 78 ЦК дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, має

право обрати собі помічника. Помічник відрізняється від опікуна і піклувальника тим, що він надає особі фактичну допомогу в реалізації її прав, виконує її, а не своєю волею.

Піклувальник над повнолітньою дієздатною особою призначається органом опіки й піклування за згодою повнолітнього. Він здійснює свої функції на підставі договору доручення або договору про управління майном. Договір укладається піклувальником з особою, над яким встановлюється даний вид піклування.

Помічником може бути дієздатна фізична особа. За заявою особи, яка потребує допомоги, ім'я її помічника реєструється органом опіки та піклування, що підтверджується відповідним документом.

Помічник має право на одержання пенсії, аліментів, заробітної плати, поштової кореспонденції, що належать фізичній особі, яка потребує допомоги. Помічник має право вчиняти дрібні побутові правочини в інтересах особи, яка потребує допомоги, відповідно до наданих йому повноважень. Помічник представляє особу в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. Помічник може представляти фізичну особу в суді лише на підставі окремої довіреності.

Послуги помічника є платними, якщо інше не визначено за домовленістю сторін. Помічник може бути у будь-який час відкликаний особою, яка потребує допомоги. У цьому разі повноваження помічника припиняються.

Згідно з п. 4.5. Правил, опікуни над дієздатними особами надають цим особам допомогу при здійсненні ними своїх прав та виконанні обов'язків, а також оберігають їх від зловживань з боку третіх осіб.

Таким чином, можна виділити певні характерні риси, які притаманні інституту помічника:

1. Помічник призначається на прохання дієздатної особи, яка за станом здоров'я має право обрати собі помічника.

2. Помічником може бути дієздатна фізична особа.

3. За заявою особи, яка потребує допомоги, ім'я її помічника реєструється органом опіки та піклування, що підтверджується відповідним документом.

4. Помічник має право на одержання пенсії, аліментів, заробітної плати, поштової кореспонденції, що належать фізичній особі, яка потребує допомоги.

5. Помічник має право вчиняти дрібні побутові правочини в інтересах особи, яка потребує допомоги, відповідно до наданих йому повноважень.

6. Помічник представляє особу в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення.

7. Помічник може представляти фізичну особу в суді лише на підставі окремої довіреності.

8. Послуги помічника є платними, якщо інше не визначено за домовленістю сторін.

9. Помічник може бути у будь-який час відкликаний особою, яка потребує допомоги. У цьому разі повноваження помічника припиняються (ст. 78 ЦК).

Література

1. Правила опіки та піклування, затв. Наказом Державного комітету у справах сім'ї та молоді України, Міністерства освіти та науки України, МОЗ України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.99 р. // Офіційний вісник України. — 1999. — Ст. 12—52.
2. Антокольская М.В. Семейное право: Учебн. — М., 2001.
3. Арисов Н.Н. Французский гражданский кодекс 1804 г. — М., 1972.
4. Германское право: В 3 ч. — М.: Междунар. центр фин.-экон. развития, 1996. — Ч.1: Гражд. уложение.
5. Кодекс Наполеона // Юрид. енцикл. — К., 2004. — Т.6. — С. 369—371.
6. Науково практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного. — К.: Істина, 2003.
7. Роговська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре". — 2003.
8. Савельев В.А. Гражданский кодекс Германии — М.: Юристъ. — 1994.
9. Сімейне право України: Підручн. / За ред. В.С. Гопанчука. — К.: Істина. — 2002. — 304 с.
10. Сімейне право України: Підручн. / За ред. Ю.С. Червоного. — К.: Істина. — 2004. — 400 с.
11. Французский гражданский кодекс / Ред. Д.Г. Лавров. — СПб.: Изд-во "Юридический центр прессы". — 2004.
12. Швейцарское гражданское уложение / Пер. К.М. Варшавского. — Петроград. — 1915.